

5.73. 660
Г К2 Г
Видавництво „ДОВБУШ“ в Косові ч. 3.

Хто це
Тарас
Шевченко?

Львів. Бібліотека
АН УРСР

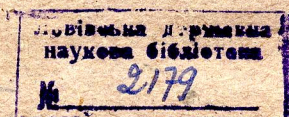
Написав
БОГДАН ЗАКЛИНСЬКИЙ.

КОСІВ 1919.
У другому році У. Н. Р.
З друкарні Вільгельма Бравнера в Коломиї.

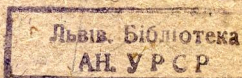
Лист. 2/119

Всі права застережені!

14.081

Хто це Тарас Шевченко?

I.

По смерті Хмельницького почали Москалі чимраз більше гнобити Вкраїну. По черзі пропадали одні за другими всі козацькі вольности. Панщина, яку Україна скинула враз із польським пануванням, почала вертатися за московською піддержкою. Українські землі зі селами та людьми Москва віддавала московським поміщикам та воєнним. А були й з поміж Українців такі пани, що з лакомства нещасного годили Москві, щоби дослужитися земельки. Вільні селяне стали панськими кріпаками. Ні одружитися без дозволу папа, ні перейти у друге місце. Роби на панському лані без перестанку, а собі хіба в ночі, як місяць світить.

Довершила всего московська цариця Єкатеріна Вторая, що привернула на Вкраїні ще тяжше кріпацтво. Селяне, а також багато з поміж козаків, стали вже таки невольниками дітичів.

Добре стерегли поміщики, щоби ніхто із тих темних кріпаків не вчився у школах. Боялися, щоби не прозріли люде та не найшли ради, як поправити своє злиденне життя. А неписьменний не годен собі допомогти, то де вже йому другим помагати!...

Та поміч українському народові прийшла не з високого престола, як вони надіялися, а прямо з під сільської стріхи. В бідній хатчині на селі, у семі кріпаків, вродився хлопчик, що для України став новим пророком волі. В селі Моринцях, у кріпака-селянина Гриця Шевченка, вродився 1814. року син

Тарас. На приказ поміщика (дідича), батько Тараса перебрався жити в село Кирилівку. (Оба села у Звенигородському повіті на Київщині).

Невеселі були молоді літа Тараса. У кріпацькій семі, що відбувала люту панщину, тяжко було про гаразди! Крім отсего загального лиха, ще хлопчина перетерпів може й гірше своє власне лихо. Коли Тарасові було 9 літ, вмерла йому мати. Батько вжився вдруге з вдовою. В мачухи були свої діти. І через діти стала в хаті сварка та бійка. Тараса доглядала сестра Катерина, та вона скоро віддалася на друге село.

Бачив Тарас, як то панські та жидівські діти вчать, або як піп у церкві читає — і йому дуже хотілося навчитися читати й писати. Бути письменним — сеж найбільше людське щастє! — думав малий Тарас. А мав він великий талант до науки та до малярства. Не знав бідака, що кріпакам доступ у школу зачинений!

— Мужикові не треба науки! Вчений мужик не захоче робити панщини — говорили дідичі та не допускали Вкраїнців до шкіл.

Тарас думав, що великого щастя допався, як пішов на науку до дяка. Батько вмер скоро. Одинацятилітний хлопчина остався круглим сиротою. З батьківської хати мусів забиратися. На короткий час пішов жити до діда.

Нітка в дяка не те, що тепер у школах. Дяк вчив прямо читати з псалтиря, а все був паний. Більше бив, як вчив. Хоч як гірко, а вивчився Тарас читати. Помагав дякові й за те даром жив на дяківці. Часом дістав і шматок хліба від добрих людей. Та з дяком паницею не міг видержати. Втік на друге село до церковних малярів. А мав охоту й до малярства. Та вони не вчили хлопця малювати, а тільки казали носити воду. Тоді покинув їх Тарас. Найнявся у громадського пастуха помічником — завертати худобу. „Мені тринадцятий минав, я пас ягнтя за селом“ — розказує він. Та думки про вчення так його обхвилювали, що часом сидів задумавшись, а ягнята блукали полем. Тож прогнали Тараса скоро із цієї служби. Знову пішов на мандрівку й стрів уже лучшего маляря. Той боявся держати в себе кріпака без дозволу пана.

II.

Пішов Тарас у Вільшану до діди́ча по дозвіл на вчення. Пан не дав розписки (посвідки), тільки задержав Тараса в себе на безплатну та безконечну службу. Куди їхав діди́ч Енгельга́рд, туди з ним і служба, отже й 16-літний Тарас. Україну мусів покинути; бо діди́ч товкся по чужих краях, пропиваючи гроші, запрацьовані його кріпаками.

Ще з України ви́ніс Тарас деякий досвід: кріпа́цтво навчи́ло його любити волю. А через побі́ї п'яного дяка став оборо́нцем покрови́джених. Та нема злого, щоби на добре не вийшло. Ви́їзд з України показав Та́расові широ́кий сві́т та навчи́в любити свій рідний край, свою Україну. Па́м'ятав все життя, що ба́тько дав його в науку, що не пішов у сві́т безграмотним.

З паном їздив у Вільню, Варшаву та Петербург.

Там все тужив за рідною Вкраїною, за рідною мовою. Мав більше вільного часу, тож почав рисувати, хоч нераз за це висікли його різками. Та побачив пан його малюнки й подумав, що буде з кріпака більший прибуток, як вивчить Тараса малювати. Так опинився Тарас у доброго маляря в Петербурзі. Вже тепер міг робити Тарас те, до чого мав велику охоту: рисувати й малювати. Почав рисувати все, що бачив і що па́м'ятав з України. Тепер Тарас міг часом у вільній хвилі вийти на місто. Заходив у міський сад і там малював усякі па́м'ятники та дерева. При ма́льованні зазна́йомився зі земляками-Украї́нцями. Се були студенти, що вчили́ся по ви́щих школах в Петербурзі.

І ось цим землякам, як Со́бенкові та другим, завдячує Тарас дуже багато. Се були вільні люди, вчені, та бачили, який лад на світі. Вони́ж зара́з помі́тили, що Тарас — се талановита людина та знали, що Вкраї́ні буде із Шевченка чималий по́житок. Так що́ж — тепер він кріпак, за́лежний у всі́м од свого па́на. Сьогодні́ пан де́ржить Тараса при собі́, а за́втра, як щось йому не впо́добається, го́тов його чи про́дати, чи віді́слати знову на село. Що́ж тут ро́бити? Та́расові тре́ба по́ступати у найви́щу школу, в акаде́мію, — а кріпакі́в туди не прийма́ють! Зібра́лися земляки на раду. Скли́кали ще й други́х знайо́мих Украї́нців і по́стано́вили таке: тре́ба безумо́вно ви́купити Та́раса з нево́лі. Тільки

я се зробити? Грошей в їх немає. Спитали пана. Пан зараз додумався, в чім діло і за кріпака жадає багато грошей. Рада в раду — й діло так уладнали: один добрий маляр вималював портрет славного поета. Сей образ продали, пускаючи його в льотерію. Таким робом зібрали 2000 карбованців (з половиною). На той час були се такі великі гроші, як сьогодні 50.000 гривень (корон). Ось тепер пан сховавши гроші в карман, підписав посвідчення, що вже не має ніякого права до Шевченка.

III.

Тарас міг вже спокійно вчитися, бо став свобідним чоловіком, отаким, як ми тепер.

Воля, воля! — Я вільний, мов птах! — кричав з радости Тарас, влітаючи в кімнату своїх знайомих. — От, спасибіг вам, земляки, що помогли визволитися із кріпацької неволі!

— Брате, — кажуть земляки, ми тобі помогли, а тепер ти разом з нами роби так, щоби допомогти всім Українцям вирватися з кріпацтва! А щоби ти бачив, як помагати треба, то вчися і читай як найбільше. Опісля всі гуртом поклопочемося, щоби зготовити нашому народові краще життя.

24 роки мав Шевченко, як визволився з кріпацтва. Тепер побачив він, що значить свобода, як то живуть люди на волі, не чуючи за плечима економської нагайки. Та разом з тим і відчув Тарас всю кривду та тяжку неволю закріпощених селян. Найгірше те, що селяне чули тягар, а не знали, хто наложив його на їх плечі та як його збутися. А дідиці говорили, що панщина буде до кінця світа...

Селяне гнули спину та мовчали. А в світі так водиться, що хто мовчить, то знак, що йому добре живеться. І щож тут робити? Почав Тарас шукати правди в книжках. Водній давній книжці, що звалася „Історія України“, найшов вістку, що не все була панщина. Як Хмельницький визволив з козацтвом Україну з під Польщі, пропала й панщина. Аж під московською владою завели пани нову панщину. Із сеї книжки навчився Тарас дуже багато та все її держав коло себе. Як читав про вільне життя других народів, думав собі: і мій український народ мігби жити на волі,

свобідно, якби не тая люта панщина... Треба з нею поборотися!

І тут побачив вперше Тарас, що в світі йде боротьба не тільки кулаком чи шаблею, а більше пером та чорнилом. Вчені люде, що звуться письменниками або літератами, пишуть такі твори, вірші чи повістки, а всі люде читають та навчаються з того. А почув Тарас у собі силу — писати вірші. Отсими віршами будив він український народ від сна. І посторонні люде, читаючи його вірші, бачили, як страдає український народ у панщизняній неволі.

„У тій хатині, у раю, я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, — ніколи й помолитись не дають.
Там матір добрую мою ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила. Там батько, плачучи, з дітьми
(а ми малі були і голі), не витерпів лихої долі,
умер на панщині... а ми розлізли ся межі людьми,
мов мишенята. Я до школи, носити воду школярям,
Брати на панщину ходили, поки лоби їм погодили“.

Ті його вірші, зібрані у книжечці, що звеґься „Кобзарь“, ішли з рук до рук, із села до села; там падали вони, наче дощ у посуху, у змучені, зажурені серця людей. Хто тільки був письменний зпоміж Українців, всякий їх читав та очі йому отвиралися. Там, у тій невеличкій книжечці списана вся кривда вкраїнського народа. Та питає дехто: — І щож з того писання? Чи воно помогло? Скажемо ще раз: — так, помогло, бо всім отворило очі на панщину, а селян будило зі сну! Одному тільки Шевченкові пошкодило. Бо між його віршами було кілька „неблагодяждьожних“ віршів, як от „Сон“ та „Кавказ“.

Там розказав Шевченко, як то московські царі нищили Вкраїну, як закріпостили її. Крім того Тарас із своїми товаришами заложив тайне товариство, що звалося „Кирило-методіївське братство“. Там вони врадили, що треба чим-скорше скинути панщину та завести на Вкраїні новий лад. Притім перевідали, що й цар хоче, щоби була панщина. Тож треба самим Українцям боротися з панщиною, не ждати помочі ні від кого. Коби хоч Україну визволити з неволі — отсе булоб гарно! Бо другі народи російської держави вже самі собою журяться; одні тільки Вкраїнці досі спали. Україна хай буде собі окрема республіка — сказали товариші. А тоді наше селянство дістане свободу...

Сі щирі слова піделухав один кацап. Він послав донос на них у поліцію, що мовляв, студенти хотілиб збунтувати Україну та визволити її з царської неволі. Зараз царські посіпаки поарештували всіх членів товариства, між ними й Шевченка. Як ще знайшли й вірші Тараса, сказав цар: „Шевченко — се дуже небезпечний чоловік! Його треба в Сибір загнати!“ І Шевченка засудили на вічне заслання в Сибір. Читати й писати Шевченкові строго заборонили, так дуже боялися тих його українських віршів.

І чому-ж цар, що має стільки війська та поліції, так боявся одного Українця? Се цар боявся, що Україна, читаючи Шевченкові писання, захоче відділитися від Московщини, знаючи, що „в своїй хаті своя правда і сила і воля“. Московщина-Росія без України не малаб ніякої сили. А кого тоді Москва буде ссати, з кого тягнути всі соки? Звідки цар дістане грошей, як не з багатой України? Отже бачимо, що Шевченко терпів не за себе, бо він нікого не вбив, щоби за те йти на віки на Сибір, а терпів за Україну.

Як Шевченка судили, він не відкрісав своїх віршів, не відкликав ні слова і не просив у царя ласки для себе. Казав сміливо, що на Україні бачив страшну, люту кривду, бачив знущання над мужиками. І за те, що Шевченко хотів добра для України, його не помилювали.

Так з одної неволі попав Шевченко в другу, ще страшнішу. На далекій чужині, в дикій пустині, де не було ні травиці ні дерева, тужив Шевченко за Україною. Він писав:

„І на гору високою вихожу, дивлюся,
і згаду Україну, і згадать боюся!
Так день — і тиждень так минає,
і може, друже мій, отак
минуть найкращії літа...
Як перед Богом сповідаюсь:
За правду на світі караюсь.
Та не клену долі, тільки Господа благаю:
Не дай Боже в чужім краю згинуть у неволі...“

Там тратив Тарас марно свої молоді літа, своє здоров'я й силу. До того ще часто його карали. А все на те, щоби в Шевченка пропала охота писати вірші проти панщини.

Та знав Шевченко, що се він терпить за свій народ, за свою неньку Україну. Бо вже найбільше доглядали Мо-

скалі, щоби Шевченко нічого не писав. І справді, за 7 років Шевченко не написав ні одного вірша, так уважно його стерегли. Знав і те Шевченко, що за його тяжкі муки колись прийдуть кращі дні для рідної України.

IV.

Товариші Тараса думали над тим, якби його визволити із неволі. Та цар і чути про се не хотів. Він бажав, щоби Шевченко вмер на чужині, щоби Україна забула зовсім, що був колись якийсь Тарас Шевченко. І хто знає, якби було сталося. Та на щастє для України, — вмер цар Ніколай I.

Є такий звичай, що новий цар, вступаючи на престіл, вменчає або дарує засудженим наложену давнійше кару. А ще до того по кримській програній війні стало в Росії наче троха лекше жити, хоч не всім. Знову почали знайомі клопотатися за визволення Шевченка. Та цариця-мати пригадала собі його вірші і не згодилася. Аж на другий спис освободжених попався якимось чудом і Шевченко. По десятилітній тяжкій неволі 1858. р. почув він себе вільним. На Сибір пішов здоровий, кремезний, молодий, а в неволі постарівся. Повернувся із неволі сивим, пригорбленим дідом.

Хоч втратив здоров'я, та не втратив завзяття! Вертаючи з неволі, думав: „Ось тепер знову розпочнемо боротьбу за волю! Панщина мусить пропасти!“

І знову писав вірші такі горячі до Українців, як і давнійше, та знову лаяв царів за Україну.

„Не жди сподіваної волі.
Вона заснула. Цар Микола
її приспав; а щоб збудить
хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить
та добре вигострить сокиру,
та й заходиться вже будить!“

Жив тепер у Петербурзі і то під поліційним доглядом, бо на Україну не дозволено йому вернутися. Малював, читав і писав, а притім журився долею селян. Щоби лекше українські діти вивчити грамоти, зложив для них маленький буквар.

От і діждався дозволу виїхати на Україну, за котрою так тужив. Відвідав рідні сторони та побачився з ріднею. Поїздка оця не розвеселила його, бо не бачив добра на

Вкраїні. Та вдалося Тарасові хоч свою рідню викупити з кріпацтва. Знав, що стільки селян ще гірко бідує на панщині а пособити він їм не годен. І се боліло його. До того ще й захворів. Бачив, що прийдеться вмірати, бо вже нема чим жити. Царська неволя зломилася всю його силу. Та Україна ще воскресне! І панщина вже скоро мусить пропасти...

І перед смертю Тарас все допитувався приятелів, чи нема вістки про знесення панщини. Се прочував він своїм віщим духом.

„Треба лаштувати вози в дзечку дорогу, на той світ“...

Ранком, 10. марта 1861. року вмер Тарас на чужині. А в тиждень по його смерті скасовано панщину... Разом прийшла вістка на Україну про смерть Шевченка та про свободу...

— — — — —

Його життя — це безупинна боротьба. За 47 літ життя був він 24 роки кріпаком, 10 літ у неволі, 3 роки під поліційним доглядом, а мав тільки 9 років свободного життя!

У своєму „Заповіті“ — пише Тарас, щоби поховати його над Дніпром. Так і сталося. На горі біля Канева стоїть Шевченкова могила. Там що року приходить багато Українців, щоби споманути батька Тараса.

А прочитавши оце все, що тут написано, загляньте ще й до його книжки. А тоді скажіть: Чи є за що пошанувати Тараса?

Нехайже не буде на Україні ні одної хати без Шевченкового „Кобзаря“!

Хоч Тарас давно вмер, а його вірші й пісні скрізь по Україні читаються і співають їх.

Бо писав він не тільки для тодішніх Українців, а й для нас усіх, до „живих і ненароджених земляків моїх“...

Камінець на Поділю, в серпні 1918.

Сон.

На панщині пшеницю жала.
Втомила ся, не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом.
Розповіла, нагодувала,
Попестила, і ніби сном
Над сином сидя задрімала.
І снить ся їй той син Іван
І уродливий і багатий,
Уже засватаний, жонатий,
На вольній, бачить ся, бо й сам
Уже не панський, а на волі,
І на своїм веселім полі
У двох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть
Та йдучи колоски збирають;
Мов тая доленька святая,
Мов ангеляточки ідуть.
І усміхнула ся небога.
Прокинулась — нема нічого!...
На йвася глянула, взяла
Його гарненько сповила,
І копу дожинать пішла,
Поки не чути ланового.
Остатню може. Бог поможе,
То й сон твій справдиться.

Тарас Шевченко

Минають дні.

Минають дні, минають ночі.
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя, гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить.
І все заснуло, і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу, волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятись,
А дай жити, серцем жити
І Тебе хвалити,
І Твій світ нерукотворний
І людині любити.

Страшно впасти у кайдани,
Умірати в неволі,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого! Однаково
Чи жить, чи загинуть...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Тарас Шевченко.

Три шляхи.

Ой три шляхи широкії
До купи зійшлися,
На чужину з України
Брати розійшлися ;
Покинули стару матір,
Той жінку покинув,
А той сестру, а найменший
Молоду дівчину.

Посадила стара мати
Три ясені в полі,
А невістка посадила
Високу тополю ;
Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена
Червону калину.

Не прийнялись три ясені,
Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зов'яла.
Не вертаються три брати,
Плаче стара мати,
Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті ;
Сестра плаче, йде шукати
Братів на чужину,
А дівчину заручену
Кладуть в домовину.

Не вертаються три брати,
По світу блукають,
І три шляхи широкії
Терном заростають.
Було не йти, не кидати
Веселої хати,
Чуже поле не топтати,
А своє братів.

Міні однаково.

Міні однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько міні!

В неволі виріс, між чужими,
І неоплаканий своїми
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Моли ся, сину, за Вкраїну
Його замучили колись“.

Міні однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні;
Та не однаково міні,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві, і в огні
Її окрадену збудять....
Ох, не однаково міні!

Тарас Шевченко.

Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, отоді я
І лани і гори,
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися.

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кровю
Волю окропіте!

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудьте помянути
Не злим, тихим словом!

Тарас Шевченко.

0,43 коп (1986г)

Р
Л 2179

Видавництво „Довбуш“ у Косові.

Редакція :

Микола Угрин-Безгрішний і Богдан Заклинський.

- Ч. 1. Букварева читанка.
- Ч. 2. Віршована Історія України.
- Ч. 3. Читанка для IV. класи.
- Ч. 4. Короткий огляд українського письменства.
- Ч. 5. Про Шевченка.

Купити можна у :

- 1) Видавництві „Довбуш“ в Косові.
- 2) Книгарні „Учительської Спільки“ в Народнім Домі в Коломиї.
- 3) В „Українській книгарні“ в Станиславові, вул. Грушевського.

PA 2179y